

MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

A.AVLONIY NOMIDAGI
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

JIZZAX VILOYATI
PEDAGOGIKA MARKAZI

**“INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA FAN, TA'LIM VA ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH:
MUAMMO VA YECHIMLAR”**

**XALQARO ILMY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYASI
(2024-YIL, 15-IYUN)**

MATERIALLARI

**“ENSURING THE INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND
PRODUCTION BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES:
PROBLEMS AND SOLUTIONS”**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
ONLINE CONFERENCE
(JUNE 15, 2024 Y)**

MATERIALS

2. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A., Pardayev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari o'qituvchilari, tarbiyachilari, guruh rahbarlari uchun amaliy tavsiyalar). – T.: Iste'dod, 2010.-140 b.

3. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari.-T.:Nizomiy nomidagi TDPU, 2004, 2008 (qayta nashr). - 44 b.

INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA INKLYUZIV TA'LIMNI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASHNING MUAMMO VA YECHIMLARI

M.A.Tilakova

*Jizzax viloyat PYaMO'MM Pedagogika va psixologiya ta'lim
texnologiyalari kafedra mudiri p.f.f.d.(PhD)*

Annotatsiya O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat, jamiyat va imkoniyati cheklangan bolalar hamda ularning ota-onalari manfaatlariga xizmat qiladi, deb hisoblayman. Maktab, kollej, litsey yoki oliy o'quv yurtlaridagi o'quv jarayoni nafaqat bilim olish, balki muloqot qilish, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish va natijada ijtimoiy hayot bilan tanishtirishdan iboratdir.

Kalit so'zlarЖ Ta'lim, bolalar, nogironlar, maxsus ta'lim, umumiy ta'lim, inklyuziv ta'lim, umumiy ta'lim muassasalari.

Аннотация Считаю, что развитие инклюзивного образования в Узбекистане служит интересам государства, общества, детей с ограниченными возможностями здоровья и их родителей. Учебный процесс в школе, колледже, лицее или высшем учебном заведении заключается не только в получении знаний, но и в общении, формировании социальных навыков и, как следствие, приобщении к общественной жизни

Ключевой слова: Образование, дети, инвалиды, специальное образование, общее образование, инклюзивное образование, общеобразовательные учреждения.

ABSTRACT I believe that the development of inclusive education in Uzbekistan serves the interests of the state, society and children with disabilities and their parents. The educational process in a school, college, lyceum or higher education institution consists not only of acquiring knowledge, but also of communication, formation of social skills and, as a result, introduction to social life.

Keywords: Education, children, disabled people, special education, general education, inclusive education, general educational institutions

KIRISH

Ta'lim-tarbiya tizimini har bir millat va elatning o'ziga xos tomonlari, milliy an'analari, urf-odatlari, davlatning maqsad-vazifalari hamda tarbiyalanuvchilarning ruhiy va jismoniy rivojlanishidagi xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Imkoniyati cheklangan bolalarda kattalar bolaning rayiga, mustaqil bo'lishiga qarshi turmasdan, mumkin qadar istagi, intilishiga yordam bersalar, uning shaxsini shakllantirish jarayonidagi qiyinchiliklar o'z-o'zidan barham

topadi. Imkoniyati cheklangan bolada o'jarlik, qaysarlik, itoatsizlik xususiyatlari paydo bo'lishi bu kattalarning haddan tashqari paypaslaganliklari oqibatida vujudga kelad

ASOSIY QISM.

O'qituvchilarning bolalarning inklyuziv ta'limiga tayyorgarligini rivojlantirish muammosi «inklyuziv», «inklyuziv ta'lim» tushunchalarining mohiyati va mazmunini, shuningdek, integratsiyalashgan va inklyuziv ta'lim o'rtasidagi munosabatlarni ochib berishni talab qiladi.

Inklyuziv («inklyuziv») ta'lim, ya'ni nogiron bolalar o'zlarining odatiy rivojlanayotgan tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim olishlari jamiyatning «maxsus» ta'limga bo'lgan munosabatini belgilaydigan inklyuziv ta'lim tamoyillari, yondashuvlari va qadriyatlarini o'qituvchilar tomonidan qabul qilinishiga asoslanadi.

Xalqaro professional hamjamiyatda «inklyuziv ta'lim» atamasi 1994 yilda Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya va Salamanka deklaratsiyasida maxsus ehtiyojlar uchun ta'lim sohasidagi printsiplar, siyosatlar va amaliyotlar bilan rasmiylashtirilgan.

Ta'limdagi inklyuziv yondashuv jamiyatning nogironlik haqidagi tushunchasini o'zgartirishga asoslangan edi: XX asrning 1960-yillari o'rtalarigacha mavjud bo'lgan nogironlarni ajratishni nazarda tutgan tibbiy model o'rnini normallashtirish modeli egalladi. XX asr Ushbu model nogironlarning jamiyatga integratsiyalashuvini nazarda tutgan. Hozirgi vaqtda ijtimoiy modelga o'tish tendentsiyasi mavjud bo'lib, unga ko'ra nogiron bolani tarbiyalashda to'siqlar va muammolar xalq ta'limi tizimidagi nomukammallik va ularning atrofidagi odamlar bilan munosabatlari tufayli yuzaga kelishi mumkin.

Inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tajriba 1960-yillardan boshlab joriy qilingan. Inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha xorijiy tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, uning turli mamlakatlarda rivojlanishi nogiron bolalarning ta'lim olish huquqini amalga oshirishga qaratilgan fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishdan, normativ- huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va manfaatdor doiralarda muhokama qilishgacha bo'lgan.

Xalqaro miqyosga e'tibor qaratar ekanmiz o'zbek talimida ham bu faoliyat anchagina rivojlanish bosqichida ekanligini aytib o'tishimiz mumkin.

Imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy qo'llash va barcha qatori teng huquqli sharoitda ta'lim olishi va biron bir bola ta'limdan chetda qolmasligi haqida BMT, YuNISEF, tashkilotlarining ekspertlari shuningdek Rossiya, Qozog'iston, Tojikiston, Turkmaniston, Qirg'iziston Respublikasi hamda O'zbekiston Respublikasidagi tashkilotlar rezolyutsiyalar qabul qilindi. Ushbu xalqaro konferensiyada O'zbekiston Respublikasi XTV va uning tasarrufidagi turli ma'muriy tashkilot vakillari ham ishtirok etib, o'z tajribalari bilan fikr almashdilar va respublikada ushbu muammoni hal qilish masalalari bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Turli bolalar - har xil ehtiyojlar Farmon loyihasida qo'llanilgan atamalardan kelib chiqib, hujjatga kiritilgan buzilishlarning qanday turlari nazarda tutilgani noaniqligicha qolmoqda. Bolalarda jismoniy, aqliy, aqliy yoki hissiy (eshitish va ko'rish) buzilishlari va/yoki ularning kombinatsiyasi kabi tana funktsiyalarining turli xil buzilishlari bo'lishi mumkin. Har

bir buzilish bolaning individual ehtiyojlarining o'ziga xos to'plami bilan tavsiflanadi.

Shu bois O'zbekistonda alohida yordamga muhtoj bolalarni to'laqonli maxsus ta'limga jalb qilish va integrasiya usulida ta'lim olish 2001-2002 yillarda birmuncha faollashdi. Bunga asos Xalq ta'limi vazirligi, Respublika ta'lim markazi, YuNESKO, YuNISEF, "Opereyshen Mersi", "Mersi projekt" nodavlat xalqaro tashkilotlar va O'zbekistonda faoliyat ko'rsatuvchi milliy tashkilotlar, jumladan "UMR", "Ziyo", "Imkon", "Hayot", "Umidvarlik", "Yorug'lik", "Muruvvat"(Samarqand), "Mezon", "Mehrigiyo", "ShANS", "Nihol", "Korreksion pedagogik Reabilitasiya markazi" kabilar bilan hamkorlikdagi loyihalar bo'yicha amalga oshirib kelingan ishlar, chora – tadbirlar³ tavsifa etilgan.

O'zbekistonda Prezident tomonidan 13- oktabr 2020- yilda "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim – tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4860-son qarorilari bugungi kundagi alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim – tarbiya berish uchun dastutil amal bo'lib kelmoqda.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 22-iyulda qabul qilingan Senat tomonidan 2020-yil 11-sentabrda ma'qullangan qarorning 2-moddasida Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi qonun hujjatlari batafsil yoritilgan.

Inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida nafaqat to'siqsiz muhitni tashkil etishda qiyinchiliklar mavjud: panduslarning mavjudligi, bir qavatli maktab dizayni, umumiy foydalanish joylarini ta'mirlash, xodimlarga defektologlarni kiritish, balki. «keng tarqalgan stereotiplar va noto'g'ri qarashlardan, shu jumladan o'qituvchilar, maktab o'quvchilari va ularning ota-onalarining integratsiyani qabul qilishga tayyorligi yoki rad etishidan» iborat ijtimoiy xarakterdagi qiyinchiliklar.

Shu munosabat bilan, inklyuziv ta'lim g'oyalarini amaliy amalga oshirish, birinchi navbatda, maktab jamoasi tomonidan inklyuzivlik qadriyatlarini qabul qilish, tushunish bilan bog'liq bo'lgan ta'lim muassasasining inklyuziv madaniyatini yaratishni o'z ichiga oladi. individuallikni qo'llab-quvvatlash zarurati va uning "boshlang'ich" imkoniyatlaridan qat'i nazar, har bir bolaning rivojlanish ehtiyojlarini amalga oshirishni rivojlantirib borish lozim

Kasbiy pedagogik faoliyat nuqtai nazaridan inklyuziv madaniyat kasbiy - pedagogik madaniyatning tarkibiy qismi bo'lib, mahalliy olimlar tomonidan «inklyuziv ta'lim qadriyatlari va texnologiyalarini yaratish va rivojlantirishga hissa qo'shadigan, bilimlar tizimini integratsiyalashuviga hissa qo'shadigan integral shaxsiy sifat» deb ta'riflanadi , o'qituvchining inklyuziv ta'lim sharoitida samarali ishlashiga imkon beruvchi ko'nikmalar, ijtimoiy, shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarning o'rni beqiyos ekanligini ta'kidlash mumkin bu esa pedagoglarni faoliyati davomida etiborga olinadigan muhim tushinchalardir. Tadqiqotchilar ta'kidlanishicha, inklyuziv madaniyatni rivojlantirish uchun eng muhimi, nogiron bolalar va ularning ota-onalari ta'lim sharoitlari va natijalari uchun mas'uliyatni o'z

zimmalariga olishlari lozim.

XULOSA

Hozirgi vaqtda umumiy ta'lim tizimiga inklyuziv ta'limni joriy etish bir qator qiyinchilik va muammolar mavjud, inklyuziv ta'lim va nogiron bolalar mafkurasini rad etish, nogiron bolalarni birgalikda o'qitishga yondashuvlarni amalga oshirishdagi qiyinchiliklar va muammolar ularning ijtimoiy-psixologik moslashuvi umumiy ta'lim muassasalarida nogiron bolalarni o'qitishning tashkiliy, uslubiy va psixologik-pedagogik shartlarini amalga oshirishdagilarni misol qilib aytishimiz mumkin. Inklyuziv yechimlar qanday bo'lishi kerak?

Birinchidan, "Ta'lim to'g'risida"gi qonunda nogironligi bo'lgan bolalar va ularning ota-onalarining inklyuziv sharoitlarda o'qish huquqlari, shuningdek, ushbu huquqni amalga oshirish tartibi va aniq mexanizmlari belgilanishi kerak. Bu huquq Xalq ta'limi vazirligi tomonidan qabul qilingan qandaydir ichki hujjatda o'z aksini topmasligi kerak - u BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini tezroq ratifikatsiya qilish orqali asosiy qonunlarga kiritilishi kerak. Bugungi kunga qadar BMTga a'zo 193 ta davlatdan 181 tasi, jumladan, Tojikiston va O'zbekistondan tashqari barcha MDH davlatlari Konvensiyani ratifikatsiya qilgan va milliy qonunchiligini Konvensiya normalari va qoidalariga muvofiqlashtirgan.

Ikkinchidan, umumta'lim maktablari "O'zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida"gi qonunga muvofiq o'z binolarini imkoniyati cheklangan bolalarning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda qulay turar joy bilan jihozlashi shart. 9-moddaga ko'ra, "Aholi punktlarini loyihalash va rivojlantirish, turar-joy massivlarini shakllantirish, yangi qurish, binolar, inshootlar va ularning majmualarini rekonstruksiya qilish bo'yicha loyihaviy yechimlarni ishlab chiqish, shuningdek, transport vositalarini, umumiy foydalanishdagi aloqa va axborotlashtirish vositalarini rivojlantirish va ishlab chiqarish. ushbu ob'ektlardan nogironlar foydalanishi uchun moslashtirilmagan holda ulardan foydalanishga yo'l qo'yilmaydi. Yangi maktablarda sharoitlar yaratish nafaqat bolalar, balki o'qituvchilar, ota-onalar va nogironlar jamiyatining barcha a'zolari manfaatlariga xizmat qiladi.

Uchinchidan, inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun professional ta'limni yo'lga qoyishimiz tinglovchilarga inklyuziv ta'lim darslarida shaxs bilan yordamga muhtoj shaxlar bilan qaysi tartibda ishlash metodikalarini ishlab chiqishimiz va ko'paytirib borishimiz hamda tinglovchilarga metodik yordamlar yetkazib berishimiz lozim.

Inklyuziv ta'lim - bu nogiron bolalar uchun maxsus ochilgan alohida sinfda tuzatish va rehabilitatsiya qilish emas, balki bolalarning qobiliyatlari, yutuqlari va individual ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, xilma-xillik inson hayotining barcha jabhalarini yaxshilash ta'lim turlaridan oqilona foydalanmog'imiz maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 13.10.2020 yildagi PQ-4860-son. <https://lex.uz/docs/-5044711>
2. Maktablar hamma uchun - Save the children - 2002y. 20\23 bet